1896-1898 years. On the basis works of P.Alepskogo and A.Krymskogo it is shown both-interest Syrians and Ukrainians by culture, customs, traditions, a life.

Key words: Syria, Ukraine, P.Alepskiy, A.Krymskiy, a life, architecture, publicism, ethnic variety.

Отримано: 18.05.2006 р.

УДК 811.161.2(092):32(477)

В.П.Ляхоцький[*], Л.Л.Ляхоцька[**]

[*]Національний медичний університет імені О.О.Богомольця (м. Київ)
[**]Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України (м. Київ)

ІВАН ОГІЄНКО І СУЧАСНІ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНІ ПРОБЛЕМИ

У статті на основі аналізу творчої спадщини Івана Огієнка йдеться про проблеми формування мовної політики сучасної України, визначаються шляхи її вирішення.

Ключові слова: мовна політика, полілінгвістична освітня політика, культурна глобалізація, україномовна веб-сторінка, мовна ситуація в Інтернеті, сучасні мовні освітні технології

В історії кожного народу є постаті, звернення до спадщини яких є доцільним за будь-яких змін у житті нації. Тим паче є воно доцільним за умов втілення в життя найсокровенніших мрій цих постатей. Такою є мрія Івана Огієнка про розбудову України як суверенної держави, мрія, що вже більш як п'ятнадцять років є нашою життєвою реалією.

Усе свідоме життя І.Огієнка було, як відомо, пов'язане з роботою на повноцінний розвиток української мови, культури, державності як першооснови збереження та розвитку нації. Наріжним каменем державотворчої роботи інтелігенції Огієнко вважав турботу про національну мову. Як один з найвидатніших мовознавців XX ст., він, зокрема, писав: "*На стане мови — не стане національності: вона геть роспорошиться між дужчим народом... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, і от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань*" [1, с.240]. Піклування про якнайкращий розвиток "спільної для всіх племен народу" літературної мови є, на думку Огієнка, найголовнішим обов'язком кожної держави, всіх її інституцій. Разом з турботою про літературну державну мову ми бачимо усвідомлення необхідності повноцінного розвитку мов національних меншин. Це питання український освітній діяч вважав не тільки культурним, але й політичним: "*кожна держава, що дбає про своє майбутнє, мусить давати своїм меншинам повну змогу нормально розвивати свої літературні мови*" [2, с.13]. Така позиція І.Огієнка є надзвичайно актуальною як в умовах розвитку суверенної української держави, так і в сучасного людства в цілому. Повага до

мови рідної і мови державної (за умови, що це дві різні мови) є запорукою стабільного розвитку кожної поліетнічної держави, якою є і сучасна Україна.

Відповідно до актуальності поставленої проблеми визначається мета та завдання даного дослідження: на підставі аналізу творчої спадщини Івана Огієнка розкрити проблему формування мовної політики сучасної України, визначити шляхи її вирішення, проаналізувати мовні стратегії українського освітнього простору відповідно до їх реалізації засобами інформаційних систем.

На жаль, сучасна українська держава має серйозні проблеми не так із формуванням мовної політики, як із самою філософією цього процесу. Підтверджень того, що у сфері формування мовної політики Україна має багато проблем, є вдосталь — від витискання української мови зі сфери масової комунікації до велетенських регіональних розбіжностей у втіленні мовної політики. Дослідженню цього процесу присвячена значна кількість праць науковців, зокрема: В.Андрущенка, В.Бикова, К.Жоля, В.Журавського, В.Кременя, К.Корсака, М.Михальченка, В.Огнев'юка, В.Ткаченка та ін. Основною проблемою формування мовної політики України, як показує досвід, має стати питання правильного, обґрунтованого, адекватного й коректного формулювання цілей такої політики. "*Цілей, які були б раціональними. Цілей, які б піддавались виміру. Цілей, які б відповідали довгостроковим інтересам українського народу*" [3]. Адже неправильно вибрані цілі призводить до глибокого розчарування у своїй діяльності — будь-де, в будь-якій сфері життя людини. Тому останнім часом українські правники й політики намагаються узагальнити міжнародний досвід мовного законодавства та мовного будівництва в різних країнах світу, що можуть слугувати більшою або меншою мірою зразком для України. Завдяки цьому встановлено, що за своїм мовним законодавством Україна належить до найпоширенішого зразка, а саме до того, де мовою державного життя законодавчо закріплено мову корінної національності, яка переживає кількісно і яка зробила найбільший внесок у становлення своєї держави. Водночас українське законодавство сприяє розвиткові тих мов, на які поширюється дія Європейської хартії регіональних мов або меншин.

Сучасна полілінгвістична освітня політика, яка сформульована в міжнародних документах з питань розвитку грамотності на V Міжнародній конференції ЮНЕСКО з питань освіти дорослих, цілком відповідає, на нашу думку, логіці міркувань І.Огієнка: від мови рідної, що є "*найголовнішим наріжним каменем існування народу*", до мови державної, як найміцнішої основи для духовного об'єднання нації. Подальший розвиток ця ідея знайшла і в найсучасніших українських освітніх документах, згідно з якими "*у галузі освіти українська мова має в повному обсязі забезпечувати інтеграційно-консолідуючу, організаційну та інформаційну функції. ... Українська мова в галузі освіти повинна реалізуватися: як навчальний предмет: як основний засіб комунікації і здобуття знань з інших (немовних) сфер пізнання: як засіб розвитку та саморозвитку школяра і студента, творчого*

самовираження і утвердження особистості в суспільстві" [4, с.5]. Рівень глобальний у мовній політиці за життя І.Огієнка ще не набув великої актуальності, оскільки для цього ще не існувало ні політичних умов (світ був поляризованим за принципом "капіталізм — соціалізм"), ні технічних, на зразок сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Нові реалії, з яких знання глобальної мови перетворюються на перепустку до сучасної світової культури, науки, інформаційно-комунікаційних технологій, ринку праці ставлять національну освітню політику перед "новим викликом".

Істотний вплив на розвиток міжкультурних зв'язків України чинять процеси глобалізації. Це означає насамперед, що конкурентність, суперництво націй, країн, держав набувають глобального, загально планетарного характеру і охоплюють буквально всі сфери життя.

У сучасних умовах, коли реалії політичної та культурної глобалізації все більш активно входить в життя кожної національної держави, йдеться про необхідність виробки більш широкого кола спільних вселюдських цінностей. Найбільш активно робота з формування таких цінностей здійснюється на регіональній основі і, перш за все, в європейському регіоні, де протягом останніх десятиліть сформувалась спільнота, що змогла виробити не тільки спільну валюту, але й спільні уявлення про громадянські цінності. До них, зокрема, належать: рівноцінність кожного людського життя; повага до себе та інших; свобода; солідарність; етнічна, расова, політична, культурна та релігійна толерантність, взаєморозуміння; громадянська мужність. У результаті тривалих наукових дискусій експертами Ради Європи були сформульовані уявлення про систему знань та навичок, необхідних громадянинові для життя в умовах демократичної держави, єдиної Європи. Такими знаннями є відомості про функціонування демократії та її інститутів: політичні, юридичні та фінансові аспекти життя держави, регіону: громадянські права, свободи та обов'язки у визначенні державних та міжнародних документів, розуміння поняття "демократичне громадянство" у суспільстві, в якому живуть громадяни, європейський (міжнародний) контекст демократичного громадянства. До навичок, необхідних громадянину Європи, були віднесені: розв'язання конфліктів у неагресивній манері, аргументація та захист власної точки зору, інтерпретація аргументів іншого, розуміння та прийняття відмінних поглядів, здіснення вибору, моральний аналіз альтернативних позицій, прийняття на себе спільної відповідальності, розвиток конструктивних стосунків з іншими людьми, розвиток критичного мислення, вміння порівнювати позиції та істини [5, с.21-22].

Процес глобалізації загострює необхідність міжнародного спілкування, а відтак і знання іноземних мов. "*Тому*, — на думку В.Журавського, — *завдання постає так, що ми повинні готувати конкурентоспроможного фахівця не тільки з огляду на сучасне становище України, а й у світовому контексті*" [6, с.7]. А звідси випливає чимало вимог, починаючи з обов'язкового знання іноземної мови. Причому майбутнє вимагає від фахівця з вищою освітою знання не однієї, а

декілька іноземних мов, що має знайти своє якісне відображення на всіх рівнях освіти, починаючи з дошкільної.

Система цінностей, яка склалася в Україні після здобуття незалежності, пов'язана з крахом старих радянських вартостей і, не в останню чергу, — з руйнуванням моральних підвалин у гуманітарній сфері. Пробудження самосвідомості стало результатом того, що народ звернувся до своїх коренів, ідентифікації своєї мовно-культурної належності. Мовна політика в країні стала проводиться не тільки в інтересах громадян, а й набула істотного впливу на розвиток їхніх культурних зв'язків, міжнародне спілкування, освітні технології тощо. З огляду на це в Україні, на нашу думку, слід здійснити мовний прорив. Який означає, що передусім кожна молода людина, яка закінчує будь-який навчальний заклад, повинна володіти державною українською мовою. Це необхідно й важливо не стільки для держави чи суспільства, скільки для самої людини, щоб у подальшому житті вона була конкурентоспроможною на загальнодержавному рівні... Мовний прорив, окрім утвердження української державної мови, означає і те, що не можна втрачати знання російської мови, тим більше, що для багатьох вона є рідною. І третє, що ми вкладаємо в поняття "мовного прориву" — це знання чи англійської, чи будь-якої іншої мови міжнародного спілкування. Знання таких трьох мов дасть можливість нашим громадянам бути максимально конкурентоспроможними й реалізувати себе в житті.

На освіту впливають також інші чинники глобалізації. Це насамперед динамізм зміни технології отримання знань, інформації, що ми спостерігаємо у світі. Тому вже сьогодні потребує змін і сам навчальний процес. Ми не можемо тепер навіть у найкращому університеті дати суму знань, навичок, умінь, які зможуть забезпечити ефективне функціонування спеціаліста протягом усього його продуктивного життя. І виникає об'єктивна проблема: потрібно, окрім надання певної суми знань і навичок, навчити навчатися. Навчатися самостійно й оперативно отримувати інформацію, використовувати її в повсякденній діяльності. Це теж потребує серйозних змін у навчальних планах і взагалі у навчальній діяльності.

Отже, Україна сьогодні не може залишатися осторонь глобальних світових освітніх тенденцій. Головною серед них є та, що світ дедалі більше використовує науково-інформаційні технології, які, у свою чергу, призводять до двох важливих наслідків. З одного боку, розвиток людини, особистості нині, як ніколи раніше, стає показником, виміром прогресу будь-якої країни, а з другого, — цей розвиток особистості виявляється головним важелем подальшого поступу країни. Йдеться передусім про те, щоб формувати не лише носія знань, а й творчу особистість, здатну використовувати одержані знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-який сфері суспільного життя.

Комп'ютерна техніка виявилася могутнім засобом навчання в складі автоматизованих систем різного ступеня інтелектуальності. У сфері освіти все більше стали використовуватися автоматизовані системи навчання, контролю знань і керування навчальним процесом.

Сучасний етап інформатизації освіти характеризується використанням потужних персональних комп'ютерів, швидкодійних нагромаджувачів великої ємності, нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, мультімедіа-технологій і віртуальної реальності, а також філософським осмисленням процесу інформатизації, що відбувається, та його соціальних наслідків.

Сьогодні присутність у мережі Інтернет автоматично визначає імідж держави у світовому інформаційному і культурному просторі. А оскільки мова є одним із основних атрибутів державності, то ця місія репрезентувати національну спільноту світові частково лягає і на неї. Втім, специфікою Інтернету є те, що не обов'язково ця присутність "іміджу" ототожнюється з поширеністю у гіперпросторі національної мови тієї або тієї держави. Навпаки, позитивом здається репрезентація інформації про національну спільноту якомога більшою кількістю мов. Прецедент обговорення цього питання був і в Україні: коли у 1999 р. до розгляду Верховною Радою було запропоновано законопроект "Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України", один із його коментаторів відзначав, що позитивним моментом цього проекту закону є те, що він заохочує українську присутність лише до україномовної продукції. Адже з інформацією про Україну, яка поширюється через Інтернет англійською або навіть китайською мовою, зможе ознайомитись значно ширший загал.

Водночас не слід перебільшувати впливу інформаційно-комунікаційних технологій на можливість спілкування наших співвітчизників із зарубіжними фахівцями, колегами, просто знайомими. На жаль, відсутність доступу до Інтернету та слабке знання іноземних мов українськими громадянами — від науковців до ділових кіл — дуже обмежує їхнє комунікаційне поле, робить заручниками перекладачів з різних іноземних мов, а іноді й повертає до ілюзії володіння іноземною мовою "за допомогою словника". Бо наші вітчизняні фахівці ще мало привчені до того, що володіння іноземною мовою — це не тільки данина часу, а й нагальна життєва необхідність.

Не треба забувати й про те, що в Україні Інтернет тільки починає набирати обертів із часу впровадження. Обличчя українського користувача цією мережею лише потроху увиразнюється, і ми багато в чому маємо послугуватися тими засобами комунікації, які пропонує Інтернет усім на засадах універсалізації. На сучасному етапі розвитку, коли відбувається становлення української держави й самовизначення української культури, важливе не тільки вміння користуватися послугами іншомовних сайтів мережі, а й "*формування україномовних веб-сторінок, просування в інтернеті українських текстів і навіть... освоєння української клавіатури. Адже через хаотичність системи кодування шрифтів, яка застосовується в електронному листуванні (навіть у межах України), почасти виникають труднощі з передаванням українських літер ("і", "ї", "є"), а це вагома й показова деталь.*

Таким чином, досліджуючи мовну ситуацію в Інтернеті, ми порушуємо декілька питань: по-перше, репрезентованість українського тексту у "всесвітній мережі" порівняно з джерелами іншими мовами

(у нашій ситуації такими мовами "міжнаціонального спілкування" виступають передусім англійська та російська). По-друге, цікавим видається характер цього тексту, в тому числі і його якість, а також інтереси та зацікавлення яких груп він презентує, яким проблемам його присвячено і хто є його потенційними споживачами. По-третє, з останнім пов'язане питання про сучасного українського користувача Інтернетом: його вікові, професійні характеристики, суспільна позиція і, зокрема, те, яке значення має для нього мова того електронного джерела, яке він використовує" [7]. Водночас треба мати на увазі, що благо спілкування в мережі Інтернет часто несе з собою безмежне сплетіння взаємного непорозуміння та недовіри і, як наслідок, взаємонетерпимості, що може викликати приховане і навіть відкрите протистояння. Цей своєрідний зворотний бік прогресу можна подолати лише за умови готовності суб'єктів спілкування пильно враховувати інтереси кожного та прагнення знаходити конструктивні компроміси, які задовольнили б інтереси всіх учасників співпраці в будь-якій сфері життєдіяльності [8, с.394-395].

Вирішальним, на нашу думку, для реформування суспільства в царині міжкультурних зв'язків та міжнародного спілкування є реформування вищої школи, формування нової, не закомплексованої генерації фахівців, новітньої української еліти. З огляду на це головне призначення досконалого знання державної української мови та європейських мов — стати засобом спілкування нових поколінь українців завдяки сформованим комунікативним умінням: мовлення, ауділювання, читання та письма. На жаль, сьогодні ми ще говоримо про підсилення вивчення державної української мови, оскільки, як показують останні політичні події, введення другої державної російської мови призведе до витіснення української спочатку з розмовної середи спілкування, а потім і з письмової. Для зацікавлення зросійщеного українського населення щодо вивчення української мови потрібно переглянути методику викладання, створення відповідних підручників, навчально-методичних посібників для вчителів, продумати зміст самого процесу навчання. Наприклад, за допомогою створення у навчальному закладі під час навчання української мови якнайбільш кількості ситуацій спілкування і заохочення до участі в них тих, хто навчається, викладач зможе досягти найголовнішої мети навчально-виховного процесу — прищепити учням. студентам, слухачам почуття того, що вивчення української мови є приємним процесом, в результаті якого вони отримують знання, необхідні для їхнього майбутнього. А під час роботи з підручниками навчально-виховний процес має бути творчим, який передбачає створення найкращих умов для саморозвитку, життєтворчості людини.

Щодо "російської мови", яка зараз панує в східних регіонах України і якою говорять деякі відомі політики, то, на нашу думку, ця мова є діалектом російсько-українських прикордонних територій. Тому сьогодні в українському суспільстві варто звернути увагу на комунікативно орієнтоване викладання іноземних мов, до складу яких відноситься і російська. Така методика набуває великого значення в

роботі з підручниками, словниками, методичною літературою. Головне — треба зробити так, щоб ті, хто вивчає мову, могли стати її ефективними користувачами. Вони повинні не тільки здобувати відповідні знання, а й розвивати навички та вміння використання мовних форм для реальних комунікативних цілей. Основними принципами, притаманними комунікативно орієнтованому викладанню мови, мають стати:

- активна участь слухачів у процесі навчання;
- їх заохочення щодо висловлювання своїх думок, вираження своїх почуттів і використання власного досвіду;
- участь у навчальній діяльності, яка імітує, або створює реальні чи реалістичні ситуації використання мови;
- заохочення слухачів працювати разом;
- формування потреби брати на себе відповідальність за власне навчання і розвивати вміння вчитися протягом усього життя;
- стимулювання у слухачів когнітивних процесів;
- виконання педагогом різних ролей під час навчання (інформувати, консультувати, контролювати і давати поради щодо навчальних матеріалів тощо).

Сучасні мовні освітні технології передбачають, що навчання різновидів мовленнєвої діяльності має бути взаємопов'язаним. Ця інтеграція чотирьох умінь (аудіювання, мовлення, читання, письмо) — головні риса сучасної практики навчання іноземних мов, закладена в нових науково-методичних комплексах.

Сьогодні на освітньо-кваліфікаційному ринку з'явилися оригінальні CD-програми, які все успішніше конкурують за користувача з традиційними формами навчання. Викладачів завжди турбувало, як зробити вивченні мови цікавим. Використання для цих цілей мультимедійних CD за умови, що вони методично грамотно скомпоновані, може бути дуже корисним. Правильний підбір матеріалу дає можливість засвоїти значну кількість лексики і впоратися з граматичними труднощами. Як правило, матеріал багатьох CD цілком органічно вписується в будь-який курс мови, оскільки він побудований на базовій тематиці й лексиці. Крім того, програми надають користувачеві максимальну гнучкість при виборі темпу вивчення матеріалу. Вони дають змогу самому вибирати послідовність вивчення матеріалу, хоч його структура і порядок подання можуть бути розраховані на послідовне просування за темами і уроками. притому не має особливого значення й те, вивчає користувач мову в школі, в університеті чи на курсах або, можливо, просто хоче запам'ятати кілька корисних фраз перед поїздкою, наприклад, за кордон.

Непоганий ефект під час вивчення мов дає індивідуальне дистанційне навчання, при якому завдання поступово ускладнюються відповідно до індивідуальних особистісних та інтелектуальних особливостей того, хто навчається. Притому сам користувач може вивчати мову у власному режимі, а вже потім для корекції або для контролю зустрічатися з викладачем. Під час таких зустрічей викладач має оцінити прогрес слухача і скоригувати курс вивчення мови. На думку

російського мовознавця К.Карманової, дистанційне навчання неприв'язує людину до твердого графіка, не вимагає від неї постійної присутності у визначеному місці, а регулярні зустрічі з викладачем і групою спілкування тільки підвищують мотивацію. У групи спілкування збираються 3-4 особи, щоб потренуватися в осягнутому самостійно, а викладач спрямовує, допомагає, і, природно, стежить, щоб жвава бесіда в найцікавіші моменти, коли слова не встигають за емоціями, не переключалася на іншу мову. Така система доволі швидко дає результати: людина здобуває впевненість у собі, розуміє звернену до неї мову і може сама скласти висловлювання, не перекладаючи конструкцію в свідомості з рідною на іноземну. До речі, перекладу при такому підході навчитися не можна, і якщо виникне потреба в ньому, може знадобитися невеликий спеціальний курс і тренування в цій галузі, та й це не знадобиться, якщо ви вже вчили мову раніше традиційним способом [9].

Проте хоч би якими розвиненими були сучасні комп'ютерні технології навчання, не можна забувати і того, наскільки важливою є особистість самого педагога. адже саме він закладає базу для ефективного використання будь-яких технічних засобів. Тому фахівець з мови має добре розумітися на комп'ютерних технологіях. Лише тісна співпраця викладачів із програмістами дасть можливість принципово створити нові навчальні засоби. Нині з'явилась велика кількість якісних програм, за якими навчають мовам. На жаль, далеко не всі педагоги належним чином знають, як використовувати всі ці ресурси. Досвід різних навчальних закладів, що вже мають добре комп'ютерні оснащення, багатий набір навчальних засобів і необмежений доступ до Інтернету часом призводять до парадоксальних висновків: викладачі не поспішають використовувати ці технічні можливості, в них низька мотивація для подолання психологічного бар'єру, який виникає під час оволодіння новою технікою.

Однак для багатьох українських навчальних закладів належне комп'ютерне обладнання дотепер залишається недоступною розкішшю. Навчальні електронні ресурси мають краще узгоджуватися з підручниками і різними посібниками. Крім того, для одержання необмеженої кількості автентичної інформації з мови настав час створювати навчальні електронні ресурси нового покоління. Прикладом є електронне видання "Словники України".

На нашу думку, заміна викладача новими технологіями можливо тільки тоді, коли він або зовсім непотрібний, або коли мову вивчають самостійно.

Однак причина, яка перешкоджає впровадженню сучасних мовних освітніх технологій, — брак простих і чітких методичних розробок.

Таким чином, на підставі вивчення творчої спадщини Івана Огієнка відповідно до сучасних національно-мовних проблем, можна зробити висновок: мовна політика в сучасній Україні з орієнтацією на євроальянс стала проводитися не тільки в інтересах громадян, а й набуває істотного впливу на розвиток їхніх культурних зв'язків, міжнародне спілкування, освітні технології тощо. Водночас мовні стратегії

та їх реалізація засобами інформаційних систем, створення спеціальних методик, організація спеціалізованих очно-дистанційних навчальних курсів для викладачів-мовників ще недостатньо вивчені, ця проблема залишається для подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. *Огієнко І.* Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу (репринтне відтворення видання 1918 року). — К.: Абрис, 1991. — 272 с.
2. *Огієнко І.* Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. — Львів: Українська Академія Друкарства, 1995.
3. *Плахута Є.* Цілі мовної політики держави: українські проблеми на тлі досвіду Латвії та Білорусі // Державність української мови і мовний досвід світу. Матеріали міжнародної конференції. — К., 2000.
4. *Освіта* в Україні. Доповідь міністра освіти і науки України на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти // Освіта України. — №47. — 12 жовтня 2001.
5. *Borzéa Cesar.* Education for democratic citizenship. Generaleport. Consulation Meeting. Council of Europ / Strasbourg. 24-25 July 1996. — 25 p.
6. *Журавський В.С.* та ін. Політична еліта України: теорія і практика трансформації // Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. — К., 1999.
7. *Іванова Н.* Мовна ситуація в українському віртуальному просторі // Нова мова. — 2003. — 6 вересня.
8. *Рюс Ж.* Поступ сучасних ідей. Панорама новітньої науки. — К., 1998
9. *Карманова К.* Держитесь от преподавателя на расстоянии // Иностранец. — 2000. — 25 сентября.
10. *Скубашевська Т.* Мовні стратегії в контексті впровадження новітніх інформаційних технологій // Вища освіта України. — №4. — 2004. — С.82-88.

In this research work, what based on creative heredity analysis of Ivan Ogienko, are expounded problem of language politics forming in modern Ukraine. In this work are determed ways of decision it.

Key words: language policy, polylinguistic educational policy, cultural globalization, Ukrainian language web-page, language situation in the Internet, modern language educational technologies.

Отримано: 25.09.2006 р.